

bo obenem donesek k splošni harmoniji človeštva. Kolikor bomo vredni in kolikor bomo prispevali k splošnemu napredku in skladu, tak bo naš položaj in toliko nas bodo vpoštevali.«

PRAVDA O VERONIKI DESENIŠKI.

Odgovor Franu Albrechtu.

I.

Predvsem mi je dolžnost izjaviti, da sem kritiko o Veroniki Deseniški jaz ponudil Domu in svetu, ne da bi me bil urednik k temu nagovarjal. Napisal pa sem jo šele tedaj, ko je urednik mojo ponudbo sprejel. Napisal sem to kritiko, ker dobro poznam naše slovstvene prilike in ker sem raditega naprej vedel, da je pri nas sicer dovolj kritikov, ki bodo imeli o delu podobno mnenje kot jaz, da pa se bo težko kdo izmed njih odločil to javno povedati.

Lahko bi bil kritiko ponudil Ljubljanskemu Zvonu, toda tega nisem storil, ker sem vedel, da njegov urednik Fr. Albrecht ni dovolj možat in vesten, da bi jo objavil, tudi če bi bil istega mnenja o delu kot jaz. Da sem imel pravico tako misliti o njem, kaže njegovo ravnanje z mojo kritiko o dr. Prijateljevi knjigi — Predhodniki in idejni utemeljitelji ruskega realizma, ki se je nad leto dni ni upal natisniti. Ko je kritika o Veroniki Deseniški izšla, je tudi sam priznal, da bi je ne bil natisnil. To je vnanje pojasnilo, zakaj je napadena revija objavila mojo kritiko; urednikova zadeva pa je, zakaj jo je smatral za vredno, da se natisne.

V svojem napadu name kot kritika ravna Albrecht kakor tisti preprosti polemiki, ki enostavno zoperstavijo dani misli nasprotno misel in so isti hip že uverjeni, da jim je lahko ta njihova nasprotna misel že izhodišče za njihovo polemiko, dasi je smoter polemike baš v tem, to misel šele podpreti in dokazati. Če pa Albrecht izvaja, da ima pravico govoriti, kot da je njegova antiteza že dokazana, iz tega, ker sem jaz v svoji neokretnosti rabil o Veroniki Deseniški izraz »umetnina« v pomenu delo sploh, potem na tihem sam dobro ve, da uporablja v boju ne-prava in kriva sredstva. Zakaj vsa moja kritika ni drugega kakor dokazovanje, da delo kot celota ni umetnina.

Da bo postala ta preprosta logika Albrechtu jasna, jo bom skušal ponazoriti. Predstavite si človeka, ki je dobil knjigo v roke. Pred njenim izidom je bilo o knjigi toliko govorjenja, da je prvo njegovo čustvo ob knjigi radovednost. Nestrpen sede in bere. Pri branju ga lahko doleti dvoje: ali ga čtivo razvname, da mu prisluhne »z vseodpovedljivo ljubeznijo in spoštovanjem«, ali pa ga ne ogreje. Zgodilo se je, da ga Veronika Deseniška nele ni razvnela, marveč da ga je celo odbila. Zato se je zamislil in si je pojasnil, kje je vzrok. Našel ga je v delu in je to tudi z dokazovanjem podprto drugim povedal. Povedal sem to javno, in sem s tem tvegano, da mi kdo pokaže pego, ki jo morda res imam v očesu. Albrecht trdi, da jo imam, ni mi je pa pokazal;

to more storiti le na ta način, če mi dokaže, da je delo dobro. Dokler pa tega ne stori, imam pravico, njegovo trditev, češ, da imam pego v očesu, smatrati za neutemeljeno in osebno obrekovanje.

Goethe pravi nekje Eckermannu, da se mu zdi vselej tvegano, hoteti z besedami tolmačiti besedno umetnino. Tem bolj je kajpada tvegano s čuvstvenostjo hoteti razlagati umetnost, ki je sama po večini snovi, iz katere je ustvarjena, čuvstvena. Pri takem obravnavanju umetnosti se navadno dogaja tisto zoprno pogrevanje slovstvenih ekstaz, ki ni poučno ne zanimivo. Toda tako piše marsikateri naš kritik. Moje pojmovanje kritike je drugačno. Čuvstvenost je treba razlagati z drugo prvino in v svetu te prvine je treba zgraditi lik, ki bo odzrcaljena podoba umetnine. Samo po sebi je umevno, da podoba v zrcalu nima nikoli tiste vrednosti in resničnosti kakor živo telo; tega se mora vsak kritik zavedati. Ne zavedajo pa se tega tisti izmed njih, ki skušajo z naporom vse svoje čuvstvenosti kritiko napraviti za nekaj »enakorodnega« z umetnino. Svet in osnovna prvina kritike je razum. V ta svet sem hotel postaviti svojo kritiko o Veroniki Deseniški. In to je najbrž pega, ki mi jo Albrecht očita in ki jo pojasnjuje z izrazi kakor so: Prokrustova postelja, poezija, ki sem jo vkljenil v galejo, šolski nauk in lastne doktrine, in da berem z možgani. Ne brati, pač pa pisati skušam z možgani. To mu priznam.

Na žalost pa ne morem tega reči o njegovem pisanju, deloma iz razloga, ki sem ga omenil pri označevanju njegovega polemiziranja, deloma pa iz razlogov, ki jih bom še pojasnil. Albrecht namreč pravi med drugim tudi sledeče: »logično je: kdor veruje v umetnost, Čarja mavričnih kač, ne more hkratu verovati v umetnost Veronike. Eno ali drugo; oboje ni.« Zame in za vsakega logično mislečega človeka mora biti jasno, da se lahko najde kje človek, ki je tako neverjetno neomejen in ki je tako širokogruden opazovalec umetnosti, da se mu zdi i Župančičevo i Podbevškovo umetnostno načelo pravo in res umetniško. Če Albrecht tega ne verjame, ga bo morda uveril tale dogodek: Po Podbevškovem nastopu v Narodnem gledališču sem srečal v gledališki veži pesnika Otona Župančiča, ki je pristopil k meni in mi dejal dobesedno tole: »Dan es me je pa prepričal!« Da Župančič tedaj ni dvomil o svojem umetnostnem načelu, tega menda ni treba dokazovati. Evo torej potrebnega primera. Med ljudi, ki smatrajo obe načeli za pravi, se štejem tudi jaz, če pa se Albrecht ne, je s tem le pokazal svojo slabotnost v logiki in pa svojo literarno ozkosrčnost in doktrinarnost, ki jo očita meni. Iste težave z logiko očituje njegovo pisanje še na drugem mestu. Osnovna misel njegovega odstavka, ki ga zaključuje stavek »Umetnikovo delo je zmerom neocenljivo, neprecenljivo«, je tale: Nihče ne more reči o kakem umetniškem proizvodu na primer: to ni drama, to ni epos, to ni roman i. t. d. Kaj pa, ga vprašam, če bi kak poet pod sonet zapisal, da je tragedija. (V trenutni zablodi se to lahko pripeti. Rabim pa tako

prefirano primeru le radi jasnosti, ki je očitno nujno potrebna.) Ali mu ne bi lahko vsak profesorček z upravičenostjo dejal, da sonet ni tragedija marveč pesem, pa če bi bil tisti pesnik magari sam Shakespeare. Vem, da Albrecht ne misli drugače in da mu ni prav to trganje za besede. Toda tudi on je izrabljaj moje besede. Poleg tega je pa dobro, če izve, da je s čuvstvom pisati lahko nevarna ali pa vsaj nerodna stvar. Zakaj te njegove besede in one prejšnje so bile pisane s čuvstvom, ne pa z — razumom.

Nadalje mi očita Albrecht, da se nisem zavedal, kaj sem storil s svojo kritiko. Izjavljam samo to, da sem pripravljen zagovarjati svoje besede proti komur koli. Da se zavedam resnosti dela, ki ga vršim, sem skušal pokazati z vestnostjo, s katero sem se lotil vsega, kar sem pisal. Na vsak način pa lahko mirno rečem, nisem še nikoli, niti na reklamnem listku primerjal Juša Kozaka z Dostojevskim. Tudi se mi zdi neprimerno, če mi brezvestnost očita kritik, ki je kot urednik dve leti tiskal Mirana Jarca, zdaj pa ga je zavoljo osebnih čenč v istem listu proglasil za frazerja. O bogve kakšni vestnosti končno tudi to ne priča, da je ves odstavek Albrechtovega napada name, ki govori o klikarstvu, napisan tako, kakor da avtor meri name, čeprav mi je v pogovoru izjavil, da s tem ni mislil mene, temveč nekatere druge izmed »mladih«. Bilo bi v redu, če to nepravilnost vsaj naknadno popravi.

Najočitneje pa kaže, kam človeka lahko zavede čustveno in impulzivno pisanje, očiitek, češ da sem kriv, »če o Veroniki Deseniški razpravljajo ljudje, ki razpravljajo običajno o devizah, o politiki in ženskah...« Človek bi menil, da je želja vsakega kulturnega delavca, da bi se za umetnost zanimali vsi ljudje brez izjeme. Kajti vnanja naloga umetnosti je človeštvo dvigati; najprej pa je treba dvigniti tiste, ki so od nje-nega sveta najbolj oddaljeni. Vzbuditi zanimanje za umetnost v najširših slojih naroda je tako važna naloga, da bi bilo že to hvale vredno, če bi človek od časa do časa nalašč pisal krivične kritike, ki bi izzvale v občinstvu ogorčenje in s tem stopnjevano zanimanje, kaj šele če to doseže s pravično oceno. Če bi to dosegel, kar mi Albrecht očita, bi bil vesel in zadovoljen, kajti s tem bi dosegel tisto, kar je smoter vsake kritike.

Josip Vidmar.

2.

Fran Albrecht je storil prijateljsko ali družinsko ali kakršnokoli dolžnost, ko se je oglašil v 12. številki Lj. Zvona za l. 1924. proti poročilu o Župančičevi Veroniki Deseniški, ki ga je prinesel naš list v 5. številki lanskega leta. Prav. Velika napaka tega ugovora pa se mi zdi, da se ne gleda popolnoma iz oči v oči, tako da bi imel vsega nasprotnika pred seboj. Zase razumem Albrechta takole: Očita Domu in svetu kritiko o »Samogovorih« iz l. 1908. — nato obsodi kritika »Veronike«, ki jo je slučajno priobčil v Domu in svetu. Datuma 1908 in 1924 zveže in skuša postaviti sistem in ž njim vred naslovi na slovensko kritiko častne priimke: literarno analfa-

betstvo, kulturni snobizem, brezobraznost. Ni se mu posrečila besedna igra kritika in klika. Premočno čuvstvo preveva njegove trditve. Iz tega sledi, da je odgovarjanje na take besede osebno neprijetna zadeva, zlasti, če v naših razmerah poznamo še drugačne, sicer manj hude, pa za literaturo bolj neplodovite besede. Zato bo besedo o kliki treba osvetliti meni:

1. Zakaj je Dom in svet sprejel Vidmarjevo kritiko o Župančičevi tragediji? Pač zato, ker ima stvarne in oblikovne vrednote v podobi dognanj, ki naj pripomorejo h kolikor mogoče pravi ocenitvi tega dela. Te vrednote se mi zde za končni cilj tem tehtnejše, ker so brez zunanjega lišpa in je v njih pot do jedra tem krajša. Če se kdo s temi dognanji ne strinja, je tem laže zanj, da jih ovrže.

2. Ker ta ocena Veronike Deseniške ni bila povsem ugodna, udari Fran Albrecht Dom in svet in se opre pri tem na poznani literarni kuriozum dr. Lenarda l. 1908. v Domu in svetu, obenem pa govori o tipu ene vrste kritikov: »Kritik pač vzame v roko knjigo, lista in čita. Kaj čita, ne ve. Ne ve, a vidi: evo, to so črke in to so besede. Zatorej sede in napiše: 'Ta knjiga je ploha besed...'.« Ne, gospod, še več, ta kritik dr. Lenard menda sploh ni prebral Samogovorov, vsaj v celoti ne. Pa to je zadeva tedanjega uredništva, da je tako »kritiko« priobčilo. Zato o kliki nikar, saj s takim dokazovanjem ne, ker je Fr. Albrecht v isti številki Doma in sveta, v kateri je izšla sodba o Veroniki, bral na strani 221. tudi mojo sodbo o pravisti Lenardovi kritiki — tedaj ni imel pravice zvezati teh dveh dogodkov.

Kaj pa se pravi, da kdo vedoma naprti komu dejstva, ki ne veljajo, ter ž njimi nekaj slabega dokazuje, za to naj postavi pravo ime Fr. Albrecht sam.

3. Prav zato, ker sistem ali klika ali karkoli že, kar Fr. Albrecht v zvezi z Veroniko hoče naprtiti Domu in svetu, dosledno ali prezira ali ubija gotova dela, nisem šel gledat, kaj in kako ocenjuje Dom in svet in kaj in kako Ljubljanski Zvon, čigar urednik je Fr. Albrecht, temveč sem zbral vse sodbe in književna poročila, ki sta jih dosedaj prinesla o O. Župančiču Ljubljanski Zvon in Dom in svet in te sodbe sporedil. Ta obširna snov, ki sem jo radi dragocenosti prostora moral izpustiti, živo govori, da je podoba O. Župančiča pri nas stvarno odkril Dom in svet in ne Ljubljanski Zvon, ki se je njegovim delom — kakor zahteva Fr. Albrecht — približal vedno z »vseodpovedljivo ljubeznijo in spoštovanjem«. Ker Fr. Albrecht pozna samo leti 1908. in 1924., bo treba to zanimivo snov za slovensko kritiko samo preložiti na drug prostor. Pa zakaj bi v l. 1924. ne smeli kakega dela formalno drugače ocenjevati kakor — recimo v l. 1908., ne da bi pri tem odvrgli »ljubezen in spoštovanje«? To je skušal Dom in svet doseči s tem, da se je tako na široko pečal z delom. V ponudbo je dobil že tretjo oceno, ki je vendar nepotrebna — saj Ljubljanski Zvon dosedaj še nobene ni priobčil.

Za uredništvo France Koblar.